

FEBRA (210) *sb f*

-e- *Mącz* (30), -é- (11) *Oczko* (4), *KochFr*, *KochDz*, *KochPam*, *PudłFr* (2), *też SienLek* (2); a *jasne. sg N fébra* (50). ◇ *G fébry* (33). ◇ *D fébrze* (6). ◇ *A fébrę* (49) [*w tym -e* (6)]. ◇ *I fébrą* (13). ◇ *L fébrze* (16). ◇ *pl N fébry* (6). ◇ *D fébr(a)m* (6). ◇ *A fébry* (9). ◇ *L fébr(a)ch* (22).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII(XVIII) – XVIII w.

1. *lek. Gorączka z dreszczami; febris Cn [febris, das fieber ader kalde – zimnica Murm 78] (44)* : Też *vrina złota* [...] *znamionuie Pleurę/ to ieft niemocz barzo moczną/ ktora przychodzi z kłociem na prawym albo lewym boku miedzy ziobry k temu z febrą/ z káfzlem/ z ściężkiem oddychaniem. FalZioł V [6]; Też Bolus armenus [...] z winem wodą roztworzonym pity/ naprzeciw morowego powietrza febram/ ieft doświadczone lekarzłtwo. FalZioł V 90, V [6], [6]v [2 r.], [7], 9v, 11 [5 r.] (30); przez rzekę Cydmę przeprawiwłszy lie/ vmaczał lie/ łtąd go popadłá febrá *BielKron* 124; *SienLek* 96; bo iako *łercé/ álbo płucá/ álbo wątrobá/ włomek álbo doległóść iáką znáczną przez fébry mieć może? Oczko* 14, 14, 31, [41]v; Do Doktorá. *WSzytko mówiwł nádemną/ á nic mi nie dáiefz/ Moia febrá nie lubi/ kiedy nád nią báiefz. Day mi ráczéy pigułki: bo ich prózno łczędźiłz/ Słówy/ káfzlu/ y fébry/ zemnie nie wypędźiłz. PudłFr* 46.*

*Szereg: »febra to jest (albo) gorączka« [szyk 2 : 1] (3): Ale ieftli taka vrina tłufta krom febrí/ to ieft gorączki: bywa Tedy znamionuie iż tha tłuftóć z nyrek albo z biodr wychodzi *FalZioł V* 9v; O Oprzeniuiu [!] łonka. O Gorączcze/ albo o febrze gich [*dzieci*] *FalZioł V* 37v, V 66v.*

W przen (3) : *RejWiz* 72; Ale iáko wgorączce człowiek lubi wodę/ Máło fye rozmyśláiąc że niešie łzkodę: Ták łákomłtwo bezecné ludzką myśł fáłszuie [...] A by nie tá zła febrá/ co nam łmák zkáziłá/ Ináčéy by zdrowa myśł o rzeczách łądziłá. *KochDz* 105; *Vlecž/ dułżę trofklivá Y nędzną; bo zwątpiłá w łwym zdrowiu: gdy tełkliwá Febrą ziętá: day tobá się trzeźwiłá/ Nie konfekty z łokámi [...] Vgás/ wnątrne prágnienie Onym żywym potokiem/ Láłki twey: co łumnienie W nas vwefela *GrabowSet* H4v.*

2. *lek. Choroba typu malarycznego posiadająca liczne odmiany, charakteryzująca się występującą w pewnych odstępach czasu wysoką gorączką z dreszczami; febris Mącz, Calep, Cn; epialos, febricula, irritatio Mącz [febris, das fieber ader kalde – zimnica Murm 78] (165)* : A tym czo *terciane* [!] *miewaią thedy thrzy ziarnka day z winem przed przyłciem febry, tedy też przełtaie trzeciáczka. FalZioł I* 49c; *zimno y trzęłenie ktore bywa w febrach: oddala. FalZioł II* 6d, ++8, ++8v, I 21c, V [5] [2 r.], 90 (27); *Bowiem przez nie purguie lie żółádek od wilgothi iadowitey żółtey albo zieloney przy iego łkorze przylepaiącey z ktorey (gdyby ona tam zołtała) przychodzą febrí y inłze niemoci. GlabGad* K8v, G4v, I4v, K8v; *RejKup* f4v, M; *GlicžKsiąž* 17; *KrowObr* 100, 174v; *RejWiz* 94; *PIyánicę iednego kwártaná rufzyłá/ Więć mu k temu prágnienie wielkie vczyniłá. Gdy przyłzli Doktorowie/ o to lie łtáráli/ By mu febrę s prágnieniem łpołu odegnáli. RejFig* Aa8v, Aa8v [2 r.]; *BielKron* 142v [2 r.], 178v; *Epialos, Febrá która z pituiti á wilgotności zimney przichodzi/ gdy ciało zewnátr [!] też gore/ á we wnątr [!] yeft łimne Mącz* 106b; *Periodicus, Co pewnego czáłu w yedną miáre przichodzi y odchodzi yáko febry. Unde etiam periodicae febres dicuntur. Mącz* 291b, 38c, 43d, 44a, 105a, 120b (16); á tego żeby lie nie vczyli [*doktorowie*]/ iáko *vlecžyc Febrę/ Pleurę/ y ine ciężkie choroby: co iáko by było przeciwo rozumowi *Górndworz* Ffv; *RejPos* 242v; *SkarŻyw* 202, 211, 253, 597 [2 r.]; iż*

iako nie iest w náfzey mocy febry oddalić od człowieká gdy nim trzęšie/ chociaż ią dobrze iż febrá iest widzimy y znamy *CzechEp* 45, 45; *KochFr* 55; *KochPam* 87; *Calep* 412a; *LatHar* 534; *SkarKaz* 420a.

Frazy: »febra ruszyła [kogo]« [szyk zmienny] (3): Krol będąc v Lwowa/ ruszyłá go febrá muiał zołtác *BielKron* 406v, 219, 387.

»febra tłucze [kogo]« (1): Fabricito – Febra mnie tłucze. *Calep* 412a.

Zwrot: »febrą umrzeć« [szyk zmienny] (3): Andromikus drugi febrą vmárł. *BielKron* 169v, 154, 410.

Wyrażenia: »febra ciężka« = *aestus, ardor, causon Mącz; acuta a. ardens a. flagrans febris, causodes Cn* (5): *FalZioł* ++8v, I 150a; *Causon, Aestus seu ardor, Gorączká, Febra ciężká. Mącz* 43a; *SkarŻyw* 227; Płomienie febry ciężkiej / ktore go paliły/ Te mu tę łmutną łąkę gwałtem záfulżyły *SzarzRyt* D2.

»gorąca febra« = *causon FalZioł [causodes – febris ardens Mącz 43a] [szyk 13 : 4] (17)*: To ziele iesth dobre w gorących niemoczach/ w febrach gorących *FalZioł* I 122b; Taka znamionuie febę [!] którą *Causon* zową/ to iest gorąca febra. *FalZioł* V [6], I 65c, 74b, 81b, 104c, 111d (15); *GlabGad* D4; miękkiy pościeli/ y w febrze gorącej nieużywałá/ ná ziemi ná kocách odpoczywałá. *SkarŻyw* 140.

»febra kwartana, czwartodzienna« = *febris quartana, quartana Mącz, Cn; febris quadrini circuitus, febris quartis diebus recurrens Cn [szyk 9 : 2] (9 : 2)*: nie tego dnia maź dawać tego lekarstwa kiedy ma być febra quartana ale przed byciem iey dzień. *FalZioł* I 50b, ++8, ++8v, I 17c, 86b, 102d, V 3, 89v; *Febri quartana liberari, Być pozbáwiön od czwartodzienny febry. Mącz* 339d, 177b; był ieden ktory chwalać muchę/ kfięgę nápiłá: drugi chwalił quartanę febrę: trzeci łysinę: więc y morowego powietrza chwałá/ iest ná pílmie *GórnDworz* K5v.

»febra (ktora) na każdy dzień (bywa), (ktorą zową) k(w)otidijana, ktora przez jeden dzień trwa« = *diaria febris Mącz, Cn; quotidiana FalZioł; amphimerinon, ephemerinos, febris quotidiana Mącz; ephemera febris Cn (8 : 2 : 1)*: Theż niemocznym iest dobre/ á nawięczey maiączym na każdy dzień febre/ ktorą zową *quotidiana FalZioł* I 31a; á nawięczey tym ktorzy by mieli febrę *quotidianę. FalZioł* I 31a, ++8, I 45d, 98d, V [5], 89v, 90; *Ephemerinos, Diaria febris Febrá która tylko przes yeden dzień trwa. Mącz* 106b, 8a, 85a.

»febra tercijana, (ktora bywa) trzeciego dnia, przez trzeci dzień, trzeciodzienna« = *tertiana febris Mącz, Cn; semitertiana febris, tertiana Cn [szyk zmienny] (13 : 2 : 1 : 1)*: Vrına [...] cienkiy wodnofci albo mierney. Znamionuie tercijanę febrę, to iest zimnicę gorącą trzeciego dnia. *FalZioł* V [5]; Niemoczam z kolery przychodzącym: ktore richło zabijają: panuie Mars. Iako łá febra trzeciego dnia. *FalZioł* V 51, ++8, ++8v, I 26d, 45a, 86b (16); *Tertianus, Tertiana febris, Trzeciodzienna febrá/ zimnicá. Mącz* 449c.

»febra ustawiczna« = *amphimerinos, quotidiana, perpetua febris Mącz [szyk 4 : 3] (7)*: á przeto iest dobry w gorących febrach/ iako w tercijanie/ w vltawicznej febrze. *FalZioł* I 149d, III 23b; Albo też z záftanowienia wiele flegmy w żołądku z ktorego febra vltawiczna przichadza y bolenie glowy *GlabGad* B3v, C6; *Amphimerinos, quotidiana, Vltawiczna febrá która ná każdy dzień bywa. Mącz* 106b, 292d; á máiąc febrę vltawiczną/ y łłoneczne vpalenia/ y nie wyłpánia ćierpiąc: niemam iednego ktoryby fię o mię łtarał. *SkarŻyw* 89.

»wielka febra« = *acuta a. ardens a. flagrans febris, causodes Cn* [szyk 2 : 1] (3): A świekrá Symonowa ćierpiála wielką febrę *Leop Luc* 4/38; przepuścił nań niemoc y febrę wielką/ w ktorey on czuiąc rękę Bożą/ światá lię zárzekł *SkarŻyw* 508, 167.

»febra zimna« = [*zimnica febra, gorączka zimna, trząśca — febra frigida, febris quercera vel querquera frigida et tremens cum horrore, querquera, querquerum Cn*] (1): [*pieprzyczka*] poth wzbudza/ febrę zimną odpądza/ dnę trzew vltarych ludzi odeymuie *FalZioł* I 112b.

Szeregi: »febra, gorączka« [szyk 1 : 1] (2): *Mącz* 43a; ále dopieroż febry/ dopieroż gorączki/ ciężkości y bolenie głowy *WerGość* 227.

»ograżki albo febry« [szyk 2 : 1] (3): OGrażki álbo fébry rozmaíte lą *SienLek* 139, 139 *żp*, 141 *żp*.

»febra, (a, albo, i, to jest) zimnica« [szyk 10 : 1] (11): zymnoftz y drzenie oddala: ktore bywa w febrach/ w zymnitzach. *FalZioł* I 2c, V [5]a; *GlabGad* E7; Amphimerinon, Febris quotidiana, Febrá/ álbo zimnicá na koždy dzień. *Mącz* 8a; Irritatio, Porużenie/ pobudzenie/ trząćcá/ to yeft febrá/ zimnicá. *Mącz* 281a, 18a, 29c, 120b, 130b, 449c; Febris – Zimnica, febra. *Calep* 411b.

Personifikacja (1):

Szereg: »febra albo trząśca« (1): Rzymiánie Caftora y Poluxá/ Iowifzá/ Fortunę/ Febrę albo Trząćcę/ Marfá/ Romululá/ y Quirinulá etć [czcili] *StryjKron* 145.

3. *Dreszcz, strach* (1) : Niewiem panie czocz lię działo Y teraz mam duſze mało Czom lię tak przelękla była Aż mię febra przeraziła *RejJóz* H2.

Synonimy: 1. gorącość, gorączka; 2. kwartana, ograżka, tercyjana, trząśca, trzeciaczka, zimnica.